T. Sz. S A R A D Z E N Y I D Z E :

A nyelvi differenciáció és integráció folyamatai I.V. Sztálin tanitásának fényében.

04128

A nyelvfejlődés problémája az egyik központi helyet foglalja el I.V. SZTÁLIN zseniális nyelvtudományi munkáiban. A probléma számos kérdést ölel fel, igy többek között a nyelvi differenciációk és integrációk kérdését is.

Előbb megpróbáljuk külön-külön jellemezni e folyamatokat, azután pedig kölcsönös viszonyukkal foglalkozunk.

I. A nyelvi differenciáció.

Ismeretes, hogy differenciáción a nyelvtudományban azt a folyamatot értjük, amelynek következtében egy nyelv több önálló nyelvre bomlik fel és igy egy nyelvből több nyelv alakul ki. A differenciáció eredménye: rokon nyelvek kialakulása. Rokon nyelveknek nevezzük azokat a nyelveket, amelyek közös eredetüek, amelyek egy nyelvből keletkeztek. Mikor a nyelvtudomány mint tudomány megszületett, rögtön felfigyelt a nyelvi differenciáció kérdésére. Maga a nyelvtudomány épp annak következtében jött létre, hogy felismerték a nyelvek rokonságát, és a nyelvrokonság tudományos vizsgálata során az összehasonlitó-történeti módszert alkalmazták.

N.J. MARR akadémikus "uj nyelvelmélete" kereken tagadta a nyelvek eredet szerinti rokonságát s ilyen formán a nyelvek differenciációját is. N.J. MARR azt állitotta, hogy a nyelvek anyagi rokonsága nem kezdettől fogva létező dolog s nem onnan van, hogy a nyelvek egy forrásból erednek.

Ha pedig a rokonságot nem a közös származás határozza meg, ha eredeti anyagi rokonság nincs, akkor világos, hogy a nyelvi differenciáció lehetősége is elesik.

N.J. MARR az egy családba tartozó nyelvek hasonlóságát nem közös eredetükkel, hanem különféle nyelvek egyesülésével, egymáshoz való közeledésével magyarázta, vagyis a nyelvek hasonlóságát a nyelvi integráció következményének tartotta. A nyelvek rokonsága N.J. MARR téves elgondolása szerint ugy jön létre, hogy nyelvileg egymástól teljesen elütő törzsek érintkezése során a hangnyelvben közös vonások tünnek fel mind a szókészletben, vagyis a nyelv "ideológiai" részében, mind a hangrendszerben és a morfológiában, vagyis a nyelv "formai" részében. A nyelvek rokonsága, Marr szerint, "nem más, mint a különféle nyelvek "összegabalyodása" a világ valamennyi népének "kereszteződése" utján. Innen ered N.J. MARR kétszeresen történelemellenes hirhedt tétele arról, hogy "a nyelvek rokonsága társadalmi egyezésre, nemrokonsága pedig társadalmi különbözőségre mutat."

N.J. MARR sohasem hozott fel és nem hozhatott fel soha olyan tényeket, amelyek ezt a tételt bizonyitották volna, mivel ilyen tények nincsenek.

Alaptalan tehát az a marri tétel, hogy a nyelvek rokonsága a nyelvek egymáshoz való közeledésének, unifikációjának következménye. Sőt mi több, N.J. MARR a közismert tényekkel szemben azt állitotta, hogy nemcsak a rokon nyelvek, hanem egy-egy nyelv nyelvjárásai is önálló nyelvekből származnak, s hogy a nyelvjárások és tájnyelvek valamikor önálló nyelvek voltak. Igy - az ő szavai szerint - az ősi Gruzia területén nem kevesebb, mint tiz nyelv volt, s ezek közül egyesek egyáltalán nem voltak gruz vagy vele közeli rokonságban álló nyelvek.

Ez a tétel nem felel meg a valóságnak sem a tények szempontjából /nem igaz, hogy Gruziában annyi nyelv volt, ahány nyelvjárása a gruz nyelvnek ma van/, sem elvi szempontból /a nyelvjárások nem valaha volt önálló nyelvek maradványai, hanem ellenkezőleg, az egész nép számára közös nyelv kiágazásai/. Ami a nyelvek rokonságát illeti, köztudomásu, hogy a rokon nyelvek közelebb álltak egymáshoz a multban, mint a rákövetkező korszakokban. És ha a tények kétségtelenül azt bizonyitják, hogy a rokon nyelvek a multban közelebb álltak egymáshoz, s később a köztük levő különbségek fokozatosan nőttek, akkor világos, hogy ezek a nyelvek differenciációs folyamatok utján, nem pedig integrációs folyamatok utján jöttek létre.

I.V. SZTÁLIN alapvető munkái a nyelvtudomány egyéb fő problémái között az eredet szerinti nyelvrokonság kérdését is kellőképpen megvilágitják. I.V. SZTÁLIN munkái a nyelvek eredet szerinti rokonságát teljesen reális tényként könyvelik el és ilyen formán a differenciációnak mint a nyelvfejlődés normális folyamatának kérdését is pozitive döntötték el.

Az, hogy I.V. SZTÁLIN elismerte a differenciációt és a nyelvek eredet szerinti rokonságát, rendkivül nagyjelentőségü a szovjet nyelvtudomány számára. Arról van szó, hogy N.J. MARR és követői a nyelvrokonsággal együtt elvetették a vele benső kapcsolatban álló összehasonlitó-történeti módszert is, amelyet pedig éppen a rokon nyelvekre szokás alkalmazni. I.I. MESCSANYINOV akadémikus a szovjet nyelvtudomány válságának egyik okát abban látta, hogy még nem számolt le végérvényesen a "formalista összehasonlitó" módszerrel.

Teljesen érthető, hogy az "uj nyelvelmélet" hivei éppen a nyelvrokonság problémáját támadták meg. N.J. MARR és tanitványai nem riadtak vissza semilyen eszközöktől, csakhogy lejárassák a genealógiai osztályozást, amely a nyelvek eredet szerinti rokonságán alapul,,s ezt minden ok nélkül faji szemléletü, sőt fajvédő elméletnek minősitették. Erre azért volt szükségük, hogy a nyelvtudományból számüzzék az összehasonlitó-történeti módszert s ezzel megtisztitsák az utat az idealista négyelemes analizis számára, amely nemcsak hogy nem segiti elő a nyelvek tanulmányozását, hanem, mint I.V. SZTÁLIN mondja, "... csak arra ösztönöz, hogy a kemencepadkán heverjünk és kávézaccból jósolgassunk a hirhedt négy elem körén belül maradva."1

A szovjet nyelvtudomány válságának egyik legfőbb oka az volt, hogy az "uj nyelvelmélet" követői számüzték az összehasonlitó-történeti módszert, helyébe a tudományos kutatás szempontjából teljesen használhatatlan négyelemes paleontológiai analizist állitották, s igy azután a nyelvtudományból kiiktatták a tudományos módszert.

I.V. SZTÁLIN kijelentette, hogy a nyelvek eredet szerinti rokonsága kétségtelen tény és megengedhetőnek tartotta, hogy a szovjet nyelvtudományban komoly fogyatékosságai ellenére is alkalmazzuk az összehasonlitó-történeti módszert.

I.V. SZTÁLIN zseniális munkáinak megjelenése után a nyelvi differenciációk folyamatainak tanulmányozása a nyelvtudomány egyik időszerü feladata lett. I.V. SZTÁLIN mélyen megalapozta azt a tételt, hogy a nyelv társadalmi jelenség, rámutatott arra, hogy a nyelv fejlődését az illető nyelven beszélő társadalom történetével kapcsolatban kell vizsgálni: "a nyelvet és fejlődési törvényeit csak abban az esetben lehet megérteni, ha a legszorosabb kapcsolatban tanulmányozzák a társadalom történetével - annak a népnek a történetével, amelyé a tanulmányozott nyelv és amely ennek a nyelvnek alkotója és hordozója."[2]

Ezt az elvet a nyelvi differenciációk folyamataira éppugy alkalmazni kell, mint a nyelvfejlődés minden egyéb problémájára.

A nyelvek differenciációja, mint a nyelvfejlődési folyamatok egyike, teljes mértékben azoktól a viszonyoktól függ, amelyek az illető nyelvet beszélő társadalomban kialakultak.

Ahogy I.V. SZTÁLIN tanitja, a nyelv az emberi érintkezés eszköze, a nyelv az egész népet átfogó jelenség s mint ilyen, az egész társadalmat, a társadalom minden tagját szolgálja. Ha ez igy van, akkor mivel magyarázzuk a nyelvek differenciálódását, azt, hogy egy nyelvből több nyelv válik ki? A dolog ugy áll, hogy amig a társadalom tagjai fenntartják szoros gazdasági, politikai és müvelődési kapcsolataikat, addig nyelvükben a differenciálódási folyamat nem bontakozhat ki széleskörüen, egy nyelvből nem keletkezhet több rokon nyelv. A nyelvi differenciáció csak az esetben lehetséges, ha az addig egységes és egy nyelvet beszélő társadalom több részre tagolódik és mindenegyes rész - elveszitve kapcsolatát a többivel - önálló életet kezd élni. Az ilyen módon kivált részekben a nyelvfejlődés számára más és más feltételek alakulnak ki és ezért természetes, hogy idő jártával az adott nyelv területi nyelvjárásainak eltérései egyre nagyobbak lesznek, és a kezdetben egységes nyelv több nyelvre bomlik fel. A nyelvi differenciációt tehát, ha szabad igy kifejeznünk magunkat, a "társadalom differenciálódásának" kell megelőznie /persze ne osztálytagozódásra gondoljunk/. Ezért a nyelvi differenciáció tanulmányozásakor számba kell vennünk, hogy mikor és hogyan megy végbe a "társadalom differenciálódása", aminek következtében a belőle kiváló részek elveszitik kapcsolatukat egymással, és önállóan kezdenek fejlődni.

Világos képet fest erről a fejlődésről ENGELS "A család, a magántulajdon és az állam eredete" c. munkájában. Itt az ősi nemzet-

ségi társadalomról van szó. Ennek szervezete a vérrokonság elvén alapul. Több egymáshoz közelálló nemzetség törzset alkot. Amikor a törzs elszaporodik, több törzsre kezd oszlani s igy keletkeznek a rokon törzsek.

Minden törzsnek van "saját, jellegzetes nyelvjárása. Valóban, a törzs és nyelvjárás természetszerüen egybeesik."[3]

A rokon törzsek rokon nyelvjárásokat beszélnek. Igy pl. Észak-Amerikában mind az öt irokéz törzs "... ugyanannak a nyelvnek kevéssé eltérő nyelvjárásait" beszélte.[4] F. ENGELS ugy vélte, hogy a nyelvjárások a differenciáció következtében alakultak ki. "A közös, csak nyelvjárásokban különböző nyelv fejezte ki és bizonyitotta a közös származást."[5] A nyelvjárások kialakulása a törzsek felbomlásának következménye. "Amerikában még nemrég előfordult, hogy törzsek bomlása következtében uj törzsek és uj nyelvjárások keletkeztek, s ez a folyamat talán még ma sem szünt meg teljesen."[6]

Az uj nyelvjárások kialakulása csak első foka a differenciációnak. A nemzetségi rendben az egy és ugyanazon törzs felbomlása után elkülönülő rokon törzsek területileg eltávolodtak egymástól. "Minden törzsnek tényleges telephelyén kivül saját vadász- és halászterülete is volt. Ezen tul semleges terület volt, amely a szomszéd törzs területéig ért, s a rokonnyelvü törzsek közt keskenyebb, különböző nyelvü törzsek között szélesebb volt."[7]

Amint látjuk, a nemzetségi társadalomban olyan viszonyok alakultak ki, amelyek elősegitették a nyelvek differenciálódását és valóban, a rokon törzsek egy és ugyanazon nyelvének nyelvjárásai egyre jobban eltávolodtak egymástól, s végül önálló nyelvekké váltak; világos, hogy ezek a nyelvek egymással rokonságban voltak. F. ENGELS irja: "Látjuk az északamerikai indiánoknál, hogy egy eredetileg egységes néptörzs mint terjeszkedik ki fokozatosan egy óriás földrész területére, hogyan válnak a törzsek megoszlás utján népekké, törzsek egész csoportjává, hogyan alakulnak át a nyelvek, mig végül nemcsak nem értik egymás nyelvét, de elenyészik az ősi egységnek csaknem minden nyoma is."[8]

A nyelvek differenciációja tehát akkor következik be, ha a társadalom olyképen tagolódik, hogy egyes részei között megszünik az érintkezés, ha megszünnek azok a feltételek, amelyek szükségszerüvé teszik az egységes közös nyelv létezését; ugyanakkor az egyes részekben a nyelvfejlődésnek más-más feltételei alakulnak ki. Lehetővé válik, hogy egy és ugyanazon nyelv nyelvjárásai önálló nyelvekké váljanak.

Mint látjuk, F.ENGELS munkája körvonalazta azokat a társadalmi viszonyokat, amelyek között természetszerüen végbemegy a nyelvek differenciálódása. Meg kell jegyeznünk, hogy amikor N.J. Marr követői a nyelvrokonság ellen hadakoztak, elhallgatták F. Engelsnek ezt a munkáját, és kategorikusan kijelentették, hogy a mai történettudomány, néprajz és régészet adatai elvileg ellentmondanak a nyelvek genealógiai osztályozásának.[9] Azt persze nem magyarázták meg, hogy "a mai történettudomány, néprajz és régészet adatai" hogyan mondanak ellent a nyelvi differenciáció lehetőségének. De nem is magyarázhatták meg, mivel a modern tudománynak nincsenek olyan adatai, amelyek kétségessé tennék a nemzetségi társadalom fejlődésének F. Engels által felállitott sémáját.

F.ENGELS többször is hangsulyozza, hogy az a kép, amelyet az amerikai indiánok példája nyomán rajzolt meg, nem elszigetelt jelenség, hanem a nemzetségi rend tipikus jelensége és hogy hasonló fejlődésen mentek át a többi népek is. "... Ahol tehát valamely népnél megtaláljuk a nemzetséget, mint társadalmi egységet, ott joggal feltételezhetjük, hogy az imént leirt törzsszervezethez hasonlóra találunk."10 Ugyanerre a jelenségre céloz K.MARX, amikor azt mondja: "De a görög nemzetség mögül is - egészen félreismerhetetlenül - előbuvik a vadember /például az irokéz/."11

Ez azt jelenti, hogy a nemzetségi rendben a nyelveknek differenciáció utján történő keletkezése általános jelenség volt és hogy a történelem és néprajz adatai nemcsak hogy nem mondanak ellent e folyamatnak, hanem ellenkezőleg, alátámasztják és megmagyarázzák, hogy a nyelvfejlődés folyamata miért éppen ezen az uton haladt.

Az "uj nyelvelmélet" követői elhallgatták F.ENGELS idézett müvét, amelyben egyenesen a nyelvi differenciációról és a nyelvrokonságról beszél. Annál gyakrabban emlegették, hogy F.ENGELS "A frank dialektus" c. munkájában állitólag kategórikusan fellépett a nyelvek rokonsága és általában az összehasonlitó-történeti nyelvtudomány ellen.

F.ENGELS "A frank dialektus" c. müve monografikus tanulmány a germán nyelvjárások történetéről. Különösen ott, ahol egyéb nyelvjárások mellett a frank nyelvjárással foglalkozik, birálja azokat az elveket, amelyek alapján a korabeli nyelvtudomány osztályozta a nyelvjárásokat. De F.ENGELS e munkájában egyáltalán nem nyilatkozik sem az összehasonlitó-történeti módszer, sem a genealógiai osztályozás ellen. Általában nem is érinti benne ezeket a kérdéseket. Azt viszont, hogy a nyelvrokonság problémájával kapcsolatban pozitiv állást foglal el, ebben a munkájában is több helyen kimondja. Pl. a gótokkal kapcsolatosan igy ir: "Az igeragozásban a jelentő mód jelen idő ragjai még szorosan összefüggenek az ősidőktől fogva rokon nyelvek, különösen a görög és latin nyelv alakjaival, tekintetbe véve a Lautverschiebungot."12 És tovább: "A jelen idő ragozásában mindkét nyelvjárás, amennyire megállapithatjuk, közel áll a frankhoz, és a góthoz hasonlóan, szorosan összefügg az ősidőktől fogva rokon nyelvekkel."13

Világos, hogy F.ENGELS a "Frank dialektus" c. munkájában, ugyanugy, mint többi munkájában is, elismerte a nyelvek rokonságát, és a rokon nyelveket a differenciációs folyamat eredményének tartotta.

II. A nyelvi integráció.

A nyelvek közeledésének, keveredésének vagy összeolvadásának problémája, vagyis az integráció /unifikáció/ kérdése a XX. sz. eleje óta vált időszerüvé a nyelvtudományban, a kevert nyelvek tanulmányozásával kapcsolatban. Ebben az időben a szakirodalom elég sokféleképen jellemezte az integráció folyamatát. Jelen dolgozatunkban nincs módunk arra, hogy a kérdés történetét nyomon kövessük.

I.V.SZTÁLIN munkáiban alapvető utmutatásokat találunk a nyelvi integráció vizsgálatához is. I.V.SZTÁLIN abból a tételből indul ki, hogy a nyelv története szükségképen összefügg a társadalom történetével és igy vizsgálja azokat a feltételeket, amelyek mellett a nyelvek integrációja végbemegy. Mélyenszántó elemzése eredményeképpen megállapitja, hogy ezek a feltételek lényegesen különböznek egymástól az osztálytársadalomban és a jövendő osztálytalan társadalomban. E különbség folytán az integrációs folyamatnak is más-más jellegünek kell lennie a két helyzetben: osztálytársadalomban az integráció kereszteződés formájában megy végbe, a jövendő osztálytalan társadalomban pedig a nyelvek összeolvadását fogjuk tapasztalni.

A polgári társadalmat, amelyben a kizsákmányolás uralkodik, a nemzeti és gyarmati elnyomásban megnyilvánuló nemzeti egyenlőtlenség jellemzi. Ez a körülmény a nyelvi integrációk sajátságait is meghatározza: a győztes nemzet igyekszik a maga nyelvét ráerőszakolni az elnyomott nemzetre, igyekszik a helyi nyelvet kiszoritani a használatból, annak megsemmisitésére tör. Ilyen viszonyok között a nyelvek kereszteződnek. I.V.SZTÁLIN azt tanitja, hogy "a nyelvek kereszteződése ugy megy végbe, hogy küzdelem folyik a nyelvek között egyiknek uralmáért, amikor a nemzetek és nyelvek békés és baráti együttmüködésének feltételei még nincsenek meg, amikor nem a nyelvek együttmüködése és kölcsönös gazdagodása van soron, hanem egyes nyelvek asszimilációja és más nyelvek győzelme. Világos, hogy ilyen körülmények között csupán győztes és legyőzött nyelvek lehetnek."14

A nyelvkereszteződésnek szükségszerü feltétele a kétnyelvüség. A legyőzött nép nem egykönnyen válik meg saját nyelvétől, igyekszik megvédeni anyanyelvét. Ilyenformán egy nép bizonyos ideig egyszerre két nyelvet is használhat. Ez a körülmény hatással van mindkét nyelvre, bizonyos jelenségek egyik nyelvből a másikba kerülnek át, végbemegy a két nyelv kereszteződése.

A kétnyelvüség hosszabb-rövidebb ideig tarthat: "A nyelvek kereszteződése hosszantartó folyamat, amely évszázadokon át tart."15 De végülis a kétnyelvüségnek még kell szünnie. A kétnyelvüségből az egy nyelvhez vivő átmenet kétféle lehet. Az első esetben a győztes nép végleg alárendeli magának a legyőzöttet, asszimilációs politikát folytat ellene, s ennek következtében a legyőzött nép nyelve teljesen eltünik a föld színéről. Ismeretes, hogy igy számüzte a latin nyelv a gall nyelveket /Franciaország területén/ és az ibériai nyelvet /a Pireneusi-félszigeten/. Másik esetben a legyőzött népnek sikerül megszabadulnia az asszimilálóktól, kivivja szabadságát és, természetesen, elutasitja magától a győztesek nyelvét.

Milyen hatással van a kereszteződés a nyelvek fejlődésére? I.V. SZTÁLIN azt tanitja, hogy a győztes nyelv rendszerint megőrzi sajátosságának alapját, vagyis alapszókincsét és nyelvtani rendszerét, amellett saját fejlődésének belső törvényei szerint fejlődik tovább. De a legyőzött nyelv mégis hagy bizonyos nyomokat a győztes nyelvben: "... a győztes nyelv szótári szókészlete bizonyos mértékben gazdagodik a legyőzött nyelv szókészletéből, ez azonban nem gyengiti, hanem, ellenkezőleg, erősiti a győztes nyelvet.

Igy volt ez például az orosz nyelvvel, amellyel történelmi fejlődése során számos más nép nyelve kereszteződött, s mindig az orosz nyelv került ki győztesen.

Természetesen az orosz nyelv szótári szókészlete ennek során kiegészült más nyelvek szótári szókészletéből, ez azonban nem gyengitette, sőt, ellenkezőleg, gazdagitotta és erősitette az orosz nyelvet."16

I.V.SZTÁLIN kimutatta, hogy N.J.MARR kereszteződési elmélete teljesen tarthatatlan. N.J.MARR és követői szerint a nyelvek kereszteződésük során minőségi változáson mennek át. A két nyelvből robbanás utján hirtelen uj nyelv keletkezik. N.J.MARR az "uj nyelvelmélet" egyik alapvető tételének nyilvánitotta azt a tételt, hogy a nyelvek uj formái a régiek tömeges kereszteződése utján jönnek létre. I.I.MESCSANYINOV akadémikus, mint ismeretes, N.J.Marr "tanitásának" egyik vivmányát éppen a nyelvkereszteződési "elméletben" látta, abban az "elméletben", amely szerint a nyelvkereszteződés eredménye egy uj képződmény, egy uj nyelv, és amely tagadja olyan nyelvek létezését, amelyek alapjukban nem kereszteződtek.

I.V.SZTÁLIN egész világosan kimutatta, hogy ezek a kijelentések nem felelnek meg a valóságnak. Két nyelv kereszteződésekor egyáltalán nem egy harmadik nyelv keletkezik, hanem a kettő közül az egyik győz. Emellett a nyelvek kereszteződése hosszantartó folyamat, évszázadokon át tart, tehát nem tekinthető robbanásnak.

Ahogyan az összehasonlitó-történeti nyelvtudományban a nyelvek differenciációján alapult a nyelvek genealógiai osztályozása, ez utóbbival pedig bensőleg összefüggött az összehasonlitó-történeti módszer, ugy az "uj nyelvelméletben" is a kereszteződésen alapult a stadiális osztályozás, ehhez pedig a négyelemes paleontológiai analizis kapcsolódott. I.V.SZTÁLIN elvetette a kereszteződési elméletet, s megalapozatlannak tekintette mind a nyelvek stadiális osztályozását, amelynek semmi köze a marxizmushoz, mind az idealista négyelemes analizist.

Mint fentebb rámutattunk, N.J.MARR és követői azt tartották, hogy a rokon nyelvek kereszteződés utján jöttek létre és hogy a kereszteződés nem anomália, hanem a nyelvek fejlődésének normális utja.

Az "uj nyelvelmélet" hivei a román nyelveket szokták példaként idézni arra, hogy a rokon nyelvek kereszteződés utján jönnek létre. Igy pl. I.I.MESCSANYINOV akadémikus ezt irta: "Ha a román nyelvek - köztük a francia és a spanyol - egész sor más nyelv keveredésének eredményeként jöttek létre és egész sor olyan mozzanatot tüntetnek fel, melyek hasonlóságra mutatnak, akkor ezekben az egymáshoz közelálló nyelvekben, melyeket román nyelveknek szoktunk nevezni, hasonló összetevők játszottak közre, ugyanugy, ahogy ezek a megfelelő népek, később pedig az egyes nemzetek kialakulásában is szerepet játszottak."17

Itt a következő tényre gondol: mint ismeretes, a latin nyelv /a népi latin/ a római birodalom uralma idején terjedt el a birodalom tartományaiban. A latin kiszoritotta a tartományok helyi nyelveit /a gall nyelveket, az ibériait/. Ezek a latinnal való

kereszteződésük során kihaltak. Később e tartományokban uj nyelvek keletkeztek: a francia és a spanyol. Ezen az alapon vonja le azt a következtetést, hogy a kereszteződés uj, rokon nyelveket hozott létre, mégpedig az u.n. román nyelveket /a franciát és a spanyolt/. Ez a következtetés nem felel meg a valóságnak. A román nyelvek fejlődéstörténetében voltak integrációk is, differenciációk is, és ha nem különböztetjük meg ezt a két folyamatot, a nyelvek fejlődését illetően nem juthatunk helyes következtetésekre.

A népi latinnal összekeveredtek a gall és ibériai nyelvek, de ez a keveredés egyáltalán nem hozott létre uj nyelveket. Ha két nyelv kereszteződése egy harmadik nyelvet eredményezhetne, akkor is ez csak a kétnyelvüség idején mehetett volna végbe, amikor a gallt és latint vagy az ibériait és latint egyidejüleg használták, tehát amikor e nyelvek közvetlenül érintkeztek egymással. Köztudomásu, hogy semmi efféle nem történt. A gall és ibériai nyelv kihalása után Galliában és Ibériában évszázadokon át csak a latin nyelvet beszélték. És ha még feltehető is, hogy ez a latin nyelv nem volt teljesen azonos a két tartományban, mintahogy bizonyára nem volt azonos azzal a latinnal sem, amit Hispániában beszéltek /amennyiben Galliában a latin átvett bizonyos jelenségeket a gallból, Ibériában pedig az ibériaiból/, ezek a különbségek nem léphették tul a területi nyelvjárások kereteit, tehát nem bonthatták meg a nyelv egységét. Nem is történhetett máskép: a latin, mint az asszimilálók nyelve, elterjedt a római birodalom tartományaiban. A győztesek ráerőszakolták saját nyelvüket a legyőzöttekre, kényszeritették őket, hogy az érintkezésre a latin nyelvet használják. A rómaiak a latin nyelvet igyekeztek a gall és ibériai nyelv helyébe ültetni. Ha Galliában és Ibériában a kereszteződés folytán uj nyelvek keletkeznek, akkor ez a céljuk megvalósithatatlan lett volna, ha ezek az uj nyelvek önálló nyelvekké változtak volna, mig a birodalom központjában /Itáliában/ megmaradt volna a régi latinnak, akkor semmi értelme sem lett volna, hogy a tartományokban bevezessék a latint. Emlékezzünk I.V.SZTÁLIN bölcs szavaira: "A történelem általában véve nem tesz semmi lényegeset különleges szükségesség nélkül."[18]

De ha nem kereszteződés volt az oka az uj nyelvek keletkezésének, akkor mivel magyarázhatjuk azt a tényt, hogy a római birodalom emlitett tartományaiban a latin helyett több román nyelv jött létre? A dolog ugy áll, hogy a román nyelvek differenciáció, nem pedig integráció eredményeképen jöttek létre. Ez a differenciáció azután ment végbe, hogy a latinnak a helyi nyelvekkel való kereszteződése befejeződött. A latin nyelv differenciálódása a római birodalom széthullása következtében történt: a birodalom tartományai független államokká alakultak. Ilyen módon megteremtődtek azok a szükséges feltételek, amelyek előidézték a nyelvi differenciálódást. Ennek következtében, az eltérő körülményeknek megfelelően, a latin nyelv fejlődése az ujonnan létesült államokban más-[illegible]utakon haladt, s idő jártával az egységes latin nyelv helyett több egymástól különböző nyelv létrejöttét eredményezte. Ha a római birodalom államilag nem hullott volna szét, akkor, természetesen, a latin nyelvből a román nyelvek sem fejlődtek volna ki, annak ellenére, hogy ezt megelőzte a latin nyelv kereszteződése a helyi nyelvekkel. Galliában, Hispá-

niában csak a latin nyelv helyi nyelvjárásait találnók. Hogy a differenciáció a kereszteződéstől függetlenül ment végbe, azt akár az a tény is mutatja, hogy Itáliában, ahol ebben a korban a latinnak nem volt mivel keresztezódnie, a latin nyelv fejlődése során kialakult a minőségileg uj olasz nyelv éppugy, mint ahogy ugyanennek a latinnak a fejlődése hozta létre más viszonyok között az egykori Galliában a francia nyelvet, Hispániában pedig a spanyolt.

A kereszteződés tehát nem hoz létre uj nyelveket; kereszteződéssel nem magyarázható a nyelvek rokonsága. A nyelvrokonság teljesen ellentétes irányu folyamatnak, mégpedig éppen a differenciáció folyamatának következménye.

Mint fentebb láttuk, I.V.Sztálin elismeri, hogy a kereszteződés jellegzetes jelensége az osztálytársadalomnak, amelyben kizsákmányolás uralkodik. E folyamat sajátszerüségét azon feltételek sajátosságaival magyarázta, amelyeket az osztálytársadalom teremt a nyelvfejlődés számára.

Egészen másképpen kell lezajlania a nyelvek integrációs folyamatának az osztálytalan társadalomban, a szocializmus világméretü győzelme után. Döntőek itt is a társadalmi viszonyok lesznek. I.V.SZTÁLIN ezeket a viszonyokat a következőképpen jellemezte: "... már nem lesz világimperializmus, megdőltek már a kizsákmányoló osztályok, megszünt a nemzeti és gyarmati elnyomás, a nemzetek nemzeti elkülönülését és kölcsönös bizalmatlanságát a nemzetek kölcsönös bizalma és közeledése váltja fel, megvalósul a nemzeti egyenjoguság, megszünik a nyelvek elnyomásának és asszimilációjának politikája, megszervezték a nemzetek együttmüködését, a nemzeti nyelveknek módjukban lesz, hogy az együttmüködés utján szabadon gazdagitsák egymást."[19]

Ezek a körülmények kizárják a kereszteződést, ami asszimiláció utján, vagyis ugy menne végbe, hogy egyik nyelv kiszoritja a másikat. A nyelvek egyenranguak lesznek s nemcsak hogy nem fogják egymást kiszoritani, hanem ellenkezőleg, gazdagitani fogják egymást és összeolvadnak egymással. Természetes, hogy a folyamat következményei más viszonyok között mások és mások lesznek. A létező nyelvek egybeolvadása folytán minőségileg különböző, uj nyelvet kapunk. "Itt nem két nyelvvel lesz dolgunk, amelyek közül az egyik vereséget szenved, a másik pedig győztesen kerül ki a küzdelemből, hanem a nemzeti nyelvek százaival, amelyek közül a nemzetek huzamos gazdasági, politikai és kulturális együttmüködésének eredményeképpen ki fognak emelkedni eleinte a leggazdagabbá vált egységes övezeti nyelvek, azután pedig az övezeti nyelvek egy közös nemzetközi nyelvvé olvadnak össze, amely természetesen nem lesz sem német, sem orosz, sem angol nyelv, hanem egy uj nyelv, amely magába olvasztotta a nemzeti és övezeti nyelvek legjobb elemeit.[20]

III. A differenciáció és integráció szerepe az egyes történelmi korokban.

Láttuk, hogy a differenciáció és integráció egymással ellentétes irányu és ellentétes eredményekkel járó folyamatok. A nyelvek fejlődésében egyiket is, másikat is megtaláljuk. N.J.MARR tagadta a nyelvek differenciációját, egyetlen hatékony folyamatnak a törzsek és nyelvek kereszteződését tartotta, amely szerinte szükségszerü feltétele az emberiség társadalmi életének, a történelem hajnalán elkerülhetetlen feltétele e társadalom kezdetének és tökéletesedésének és egyetlen formája a nyelvfejlődésnek, olyan formája, amely nélkül állitólag a hangnyelv sem fejlődhetett volna ki.

N.J. MARR, mivel csak a kereszteződési folyamatot ismerte el, kénytelen volt arra a következtetésre jutni, hogy a nyelv keletkezésének pillanatában megszámlálhatatlanul sok nyelv létezett, és később a kereszteződések folytán ezek száma egyre jobban és jobban csökkent. Ezt az álláspontot persze csak az u.n. kéznyelv vagy lineáris nyelv, gesztusnyelv eredendőségét valló történelemellenes "elmélet" fényénél lehet megindokolni; de I.V.SZTÁLIN munkái szétzuzták ezt az "elméletet".

N.J. MARR a nyelvek fejlődésével kapcsolatos álláspontját grafikusan egy alapzatán nyugvó gula formájában ábrázolta. Viszont ugy vélte, hogy a csucsára állitott gula a nyelvek differenciációs folyamatát ábrázolja.

Megjegyezzük, hogy az alapzatán nyugvó gula sémája ellentmond annak a marri tételnek, hogy a világ valamennyi nyelve a négy elemből származik. Ha a kezdet kezdetén csupán négy elem létezett, hogyan tételezhetjük fel mégis, hogy egyuttal végtelen sok nyelv volt?[21]

Ami a csucsára állitott gulát illeti, ez egyáltalán nem tükrözi az összehasonlitó-történeti nyelvtudománynak a nyelvfejlődésről vallott elveit. E tudomány egyetlen kiváló tudósa sem állitotta, hogy a világ valamennyi nyelve egy nyelvből ered. Ennek ellenére I.I. MESCSANYINOV akadémikus, amikor a XIX. sz. nyelvtudományát jellemezte, kijelentette, hogy a tudományos gondolkodás az egész emberiség egységes ősnyelvét kezdte keresni és hogy a tudósok elméleti uton igyekeztek rekonstruálni e nyelvet.[22] Kérdezzük, hogy a XIX. sz. mely tudósaira gondolt I.I. MESCSANYINOV akadémikus?

Ha fel is tesszük, hogy egy nyelvből több nyelv keletkezhet, ez még egyáltalán nem vezet arra az alaptalan következtetésre, hogy a világ valamennyi nyelve állitólag egyetlen nyelvből ered. N.J. MARR és követői az összehasonlitó-történeti nyelvtudomány rovására akarták irni ezt az álláspontot, hogy igy megrágalmazhassák a nyelvek rokonságán alapuló genealógiai osztályozást.

I.V. SZTÁLIN egyszersmindenkorra véget vetett ennek a félreértésnek. Hangsulyozva, hogy N.J. MARR "minden olyan kisérletet, amely a nyelvcsoportok /családok/ tanulmányozására irányul, nagy hangon az "ősnyelvi" elmélet megnyilvánulásának minősit," I.V. SZTÁLIN kategorikusan kijelentette, hogy "az ősnyelv" elméletnek ehhez semmi köze."25

A gula tehát nem alkalmas a differenciációs folyamat grafikus ábrázolására. Nem minden nyelvnek, hanem csak a rokon nyelveknek van közös eredetük. De hogyha mégis alkalmaznók a gulát /nem is szólva arról, hogy ez tulságosan leegyszerüsitett séma a nyelveknek a differenciáció bonyolult folyamata közben megfigyelhető kölcsönös viszonyának ábrázolására/, akkor sok gulára lenne szükségünk /annyira, ahány nyelvcsalád van/.

Ámde a leglényegesebb az, hogy a gula a nyelvfejlődésnek csupán egyik folyamatát, vagy a differenciációt, vagy az integrációt ábrázolhatja. Az összehasonlitó-történeti nyelvtudomány szerint viszont a nyelv történetében mindkettő megtalálható. Ezért ha magunk elé akarjuk képzelni a nyelvek fejlődésének igazi képét, akkor azt kell megnéznünk, hogy a nyelvfejlődés különböző szakaszain melyik folyamat van tulsulyban.

I.V. SZTÁLIN jellemzi azokat a társadalmi viszonyokat, amelyek között a nyelvek fejlődése végbement és ezt irja: "Ezalatt a törzsek és népek felaprózódtak és szétvándoroltak, keveredtek és kereszteződtek, de a továbbiak folyamán megjelentek a nemzeti nyelvek és államok, forradalmi változások mentek végbe, a régi társadalmi rendeket ujak váltották fel. Mindez még több változást idézett elő a nyelvben és a fejlődésben."24

Világos, hogy a nyelvek differenciációs vagy integrációs folyamatai a társadalomban végbemenő hasonló folyamatok következményei. Ezért felmerül a kérdés: megfigyelhetünk-e valamilyen törvényszerüséget arra vonatkozóan, hogy e folyamatok az egyes korokban milyen mértékben voltak elterjedve? Nem lehet-e a társadalmi viszonyok elemzése utján megállapitani, hogy melyikük lehetett tulsulyban az egyes korokban? Szerintünk ez igenis lehetséges.

Mint emlitettük, ahhoz, hogy a nyelv differenciálódhassék, szükséges, hogy az illető nyelven beszélő társadalom megosztódjék és a különváló részek között megszünjék az érintkezés. F.ENGELS fejtegetései alapján világos, hogy az ősi nemzetségi rendben ez a megosztódás normális jelenség volt: a nemzetségi társadalom fejlődésének belső törvényszerüségéből folyik, hogy a törzsek szaporodásuk következtében megosztódtak. Az ujonnan létrejött és egymástól területileg eltávolodott törzsek között megszakad a kapcsolat. Természetes, hogy ilyen körülmények között a rokon törzsek nyelvjárásai idők folyamán önálló nyelvekké fejlődnek. Az ősi nemzetségi társadalomban tehát a rokon nyelvek kialakulása megszokott jelenség s összefügg az illető társadalom sajátos fejlődésével. Valószinü, hogy a ma ismert rokon nyelvek tulnyomó többsége éppen ebben a korszakban keletkezett. Ezt a következtetést I.V. SZTÁLINnal is megerősithetjük:

"Fel kell tenni, hogy a mai nyelv elemei még az őskorban, a rabszolgaság előtt jöttek létre."25

A nemzetségi rend fejlődésének utolsó fokán egyesülnek a rokon törzsek, kezdetben csak átmenetileg, a külső ellenség ellen, aztán pedig egyre hosszabb és hosszabb időre. F. ENGELS a törzsek egyesülésében a nemzetségi rend felbomlásának előhirnökét látja. Igy ir: "... e szervezet pusztulásra volt itélve. A törzsön tul nem jutott; a törzsek szövetsége már hanyatlásának kezdetét jelentette."26 A törzsek egyesülése készitette elő a talajt az osztályok és az állam kialakulása számára. A rokon törzsek szövetsége kétségtelenül akadálya volt a nyelvek differenciálódásának. Ez a folyamat addig azért ment végbe, mert az egy nyelven beszélő törzsek nem érintkeztek egymással, de mihelyt a rokon törzsek egyesülése folytán állandósult és fokozódott az érintkezés, természetes, hogy a nyelvjárásoknak egyáltalán nem kellett- fokozatos eltávolodás utján - önálló nyelvekké válniok, hanem épp forditva, közeledniök kellett egymáshoz.

F. ENGELS megjegyzi, hogy az osztályok kialakulásakor az állam legfőbb magvát a rokon törzsek, vagyis az egy és ugyanazon nyelv különféle nyelvjárásait beszélő törzsek alkotják. A társadalom vérrokonság szerinti tagolódásának elve érvényét veszti és felváltja a területi elv.

"A régi nemzetségi szervezettel szemben az álla... elsősorban az állampolgárok terület szerinti beosztása jellemzi."27

Az állam alattvalói között élénk az érintkezés. Az államban nő a lakosság sürüsége. Itt már nem találjuk meg azokat a hatalmas néptelen területeket és járhatatlan erdőket, amelyek az egy nyelven beszélő törzseket választották el egymástól. Az egységes közös nyelv szüksége az államon belül elkerülhetetlenné válik. Ezért az állam keretei közt élő nyelvjárások differenciálódására nem nyilik lehetőség.

Azt jelenti-e ez, hogy az állam létrejötte után differenciáció nem lehetséges? Nem, nem ezt jelenti. Az állam keretei közt a differenciáció kizárt dolog, de hogyha az állam bármilyen okokból felbomlik, s egymástól elszigetelt területei kezdenek önállóan fejlődni, akkor megteremtődnek a feltételei annak, hogy a nép egységes nyelvének nyelvjárásai differenciáció utján önálló nyelvekké váljanak. Éppen erre az esetre gondol I.V. SZTÁLIN is, amikor igy ir: "Előfordul az ellenkező folyamat is, amikor egy olyan nép egységes nyelve, mely a fejlődés szükséges gazdasági feltételeinek hiánya következtében még nem vált nemzetté, tönkremegy annak következtében, hogy ez a nép államilag széthullik, a helyi nyelvjárások azonban, amelyek még nem őrlődtek fel az egységes nyelvben, felvirulnak és alapot adnak egyes önálló nyelvek kialakulásához. Lehetséges, hogy ez történt például az egységes mongol nyelv esetében."28

Az állam széthullása következtében keletkeztek - mint fentebb láttuk - a román nyelvek is.

Osztálytársadalomban tehát a differenciáció sokkal kisebb mértékü, mint nemzetségi társadalomban. Az utóbbiban a nyelvek differenciációja természetszerüen folyt a társadalmi fejlődés belső törvényszerüségéből. Osztálytársadalomban viszont csak az állam

széthullása esetén kerülhetett rá sor. E folyamat tehát nem függ össze szervesen a társadalom fejlődésével, de csak a társadalom fejlődéséhez elengedhetetlenül szükséges feltételek hiánya esetén kerülhet rá sor. Emellett fel kell tennünk, hogy az állam széthullása következtében sem mindig s nem feltétlenül megy végbe a nyelv differenciálódása, mivel az állam széthullása miatt különváló részei olykor más népek igája alá kerülnek. Ilyen esetekben az asszimilációs politika folytán a nyelvek kereszteződnek, vagyis a győztes nyelv teljesen kiszoritja a legyőzött nyelvet.[29]

A különféle osztálytársadalmakban persze nem egyformák a nyelvfejlődés feltételei. I.V. SZTÁLIN hangsulyozza, hogy a nyelvjárások az állam széthullása következtében már a nemzetek kialakulása előtt is önálló nyelvekké válhatnak /"egy olyan nép egységes nyelve, mely... még nem vált nemzetté..."/. És valóban, a tőkés társadalomban, amelyben a nemzetek kialakulnak, a nyelvi differenciációnak elsősorban a kapitalizmust jellemző erős gazdasági és politikai koncentráció az akadálya. Bizonyára nem kisebb jelentőségü a nemzeti öntudat sem, amely szintén az egységes nyelvre támaszkodik. A nyelvi differenciációt meggátló hatalmas tényező nyilván a nemzeti nyelvek kialakulása is, mivel ezek, állami gondoskodás tárgyai lévén, hagyományos irásbeliségre támaszkodnak, és, mert állandó ellenőrzés alatt állnak, sokkal lassabban változnak, mint a korábbi társadalmi alakulatok nyelvei. Amellett a nemzeti nyelvek a lehető legteljesebben alárendelik maguknak a nyelvjárásokat és elmossák a köztük levő különbségeket.

Ha a nyelvek differenciációja már a kapitalizmus megszületése előtt megindult, vagyis ha az egy nyelvet beszélő társadalom részei el vannak szigetelve egymástól, akkor a folyamat a tőkés társadalomban is tovább folytatódik, noha a fent emlitett körülmények folytán sokkal lassabban, mint a korábbi társadalmi alakulatokban.[30] De a differenciáció lehetősége akkor sincs kizárva, ha az egy nyelvet beszélő népek a tőkés társadalom kialakulása során nem egy nemzetté egyesülnek, hanem különféle nemzeteket alkotnak.

Hogy áll a dolog a nyelvek integrációjával? I.V. SZTÁLIN megállapitotta, hogy osztálytársadalomban az integráció egészen másképen megy végbe, mint az osztálytalan társadalomban, a szocializmus világméretü győzelme után. Első esetben a nyelvek kereszteződnek, a másikban pedig összeolvadnak. A kereszteződésnél az egyik nyelv győz, a másik pedig vereséget szenved, az egybeolvadáskor viszont "... a nemzeti nyelveknek módjukban lesz, hogy az együttmüködés utján szabadon gazdagitsák egymást"[31] és egy uj nemzetközi nyelvvé olvadjanak össze.

Felmerül a kérdés: vajjon az ősi nemzetségi társadalomban volt-e nyelvi integráció? A nyelvek integrálódása csak akkor megy végbe, ha rendkivül szoros kapcsolat füzi egybe a közösségeket, az adott nyelvet beszélőket. A nemzetségi rendben nemcsak a más-más nyelveket beszélő törzsek, hanem az egy és ugyanazon nyelv nyelvjárásait beszélő rokon törzsek is el voltak szigetelve egymástól. Ilyen körülmények között világos, hogy integrációról szó sem lehetett.

De F. ENGELS azt irja, hogy a nemzetségi társadalomban a nemzetségen kivülálló személyeket is szokás volt befogadni s megjegyzi, hogy "rendkivüli körülmények következtében nagyon megfogyatkozott nemzetségeket gyakran más nemzetséghez tartozók tömeges befogadásával erősitettek meg ujból, a másik nemzetség beleegyezésével."32

A görög nemzetségek körében szintén megvolt a "befogadás joga. Ez családi örökbefogadás utján történt, de nyilvános szertartások kiséretében és csak kivételesen."33

Ezért fel kell vetnünk a kérdést, hogy vajjon történhetett-e nyelvi integráció akkor, amikor a nemzetség /törzs/ idegen nemzetségek tagjaival is gyarapodott? Fel kell tennünk, hogy ha csak kevésszámu személyt fogadtak be, akkor ezek nem gyakorolhattak komoly hatást az egész törzs nyelvének fejlődésére, viszont ha a törzsbe tömegesen tódultak idegenek /feltéve, hogy mindnyájan egy nyelvet beszéltek/, akkor nincs kizárva az integráció lehetősége.

Meg kell állapitanunk, hogy ilyen körülmények között hogyan folyhatott le az integráció.

Ehhez további kérdést kell felvetnünk, mégpedig a nemzetségi társadalomból az osztálytársadalomba való átmenet időszakának kérdését. Ebben a korban az egyes törzsek már kezdik egymást kirabolni és ez előkészíti a talajt az osztályok és az állam kialakulása számára. Igy pl. Görögországban a vagyoni különbségek kialakulása után azt látjuk, hogy "a rabszolgaság egyelőre még csak a hadifoglyokra korlátozódik, de már feltárja a lehetőséget a saját törzsbeliek, sőt saját nemzetségbeliek rabszolgává tételére is"34. "Az egyes népecskék állandóan háborut viseltek a legjobb földterületekért és valószinüleg a hadizsákmányért is; a hadifoglyok rabszolgasága már ismert intézmény volt."35

Feltehető, hogy már efféle esetekben is sor került a nyelvek kereszteződésére. De feltétlenül tisztáznunk kell, hogy ezt a kereszteződést milyen sajátságok jellemzik ahhoz a kereszteződéshez képest, amely osztálytársadalomban, az állam megléte idején megy végbe.

A nemzetségi társadalomban tehát minimális volt az integrációs folyamat lehetősége. Feltehető viszont, hogy a nemzetségi társadalomból az osztálytársadalomba való átmenet időszakában olyan viszonyok voltak, amelyek elősegitették az integrációkat. De a nemzetségi társadalomban végbemenő integrációknak és ezek törvényszerüségének kérdését még nem vizsgálták meg kellőképen, és igy koreai sincs benne végérvényes következtetéseket levonni.

Az integrálódási tendencia az osztálytársadalomban, az osztálytársadalom egész történelme során erős, de csucspontját a kapitalizmus idején éri el, amikor a nemzeti és gyarmati elnyomás a legmagasabb fokra jut. Emellett az integráció nyelvkereszteződés formájában megy végbe; ennek lényegét I.V. SZTÁLIN tárta fel.

A szocializmusnak egy vagy több országban bekövetkező győzelme után az asszimilációs politika megszünik ezekben az országokban, igy hát a nyelvkereszteződés lehetősége is megszünik. Azok a nyelvek, amelyeket a kapitalizmusban az asszimilációs politika miatt a kihalás veszélye fenyeget, a szocializmusban ujra felvirágoznak és minden lehetőségük meglesz a fejlődésre. Nem történik meg a

nyelvek összeolvadása sem. Ugyanezt mondhatjuk a szocializmus világméretü győzelmének első időszakáról is. Erről a korszakról I.V. SZTÁLIN ezt irja: "Hiba volna azt hinni, hogy a proletariátus világdiktaturája időszakának első szakasza a nemzetek és a nemzeti nyelvek elhalásának, az egységes közös nyelv kialakulásának kezdete lesz. Ellenkezőleg, az első szakasz, amelynek folyamán a nemzeti elnyomást véglegesen meg fogják szüntetni, a korábban elnyomott nemzetek és nemzeti nyelvek fejlődésének és felvirágzásának, a nemzeti egyenjoguság megvalósitásának, a nemzetek közötti kölcsönös bizalmatlanság megszünésének, a nemzetek közötti internacionális kapcsolatok rendezésének és megszilárditásának szakasza lesz."[36]

A nyelvi integrációknak egybeolvadás formájában csak a proletariátus világdiktaturájának második szakaszában kell megtörténnie. Ekkor kell létrejönniök előbb az övezeti nyelveknek, majd pedig az egységes világnyelveknek.

\+ + +

Levonhatjuk a tanulságokat.

A nyelvek differenciációs és integrációs folyamatait nem szabad az illető nyelveken beszélő társadalmak történetétől függetlenül vizsgálni. Ezek a folyamatok azoktól a körülményektől függenek, amelyeket a társadalom teremt a nyelv fejlődése számára. Az általános törvényszerüség igy fest: nemzetségi társadalomban a differenciáció uralkodik; az integrációs folyamat külön kutatás tárgyává teendő. Osztálytársadalomban a differenciáció nem erős, ellenkezőleg: a kereszteződés utján történő integráció van tulsulyban. A kapitalizmusban differenciáció rendszerint nincs, viszont a nyelvkereszteződés rendkivül erős.

Az integráció kizárt dolog abban az időben, amikor a szocializmus egy vagy több országban győzött, kizárt dolog a szocializmus világméretü győzelmének első időszakában is. Csak a szocializmus világméretü győzelmének második időszakában kerül sor a nyelvek egybeolvadás utján végbemenő integrációjára.

E törvényszerüség áttekintése után feltehetjük a kérdést, amelyet, mint fentebb láttuk, N.J. MARR hibásan oldott meg: gyarapodik, vagy csökken a nyelvek száma a fejlődés során? E kérdés megoldása a differenciációs és integrációs folyamatok arányától függ.

A kezdet kezdetén sok-sok nyelv keletkezett, nem egy. Később, mivel a nemzetségi társadalomban tulsulyba jutott a differenciáció, számuk gyarapodott. Az osztálytársadalomban, differenciációval szemben az integráció kerül előtérbe, a nyelvek száma a kereszteződés következtében csökkenni kezd.

\+ + +

Itt két körülményt kell figyelembe vennünk. Először is, a kereszteződés miatt nem mindig kell csökkenie a nyelvek számának: igaz, hogy amikor az idegen hóditók asszimilációs politikája következtében kimegy a használatból a helyi nyelv /mint ahogy a gall nyelvekkel és az ibériai nyelvvel történt/, akkor a nyelvek száma csökken, de amikor a nép vagy a nemzet megszabadul elnyomóitól, a nyelvek száma nem változik. Másodszor, osztálytársadalomban a nyelvek száma kereszteződés nélkül is csökken, mégpedig akkor, amikor a gyarmati politika egész törzsek és népek kiirtására vezet. A népekkel együtt a nyelvük is eltünik /igy történt pl. Észak-Amerika őslakóival és nyelveivel/.

A fejlődés tehát nem egy nyelvtől a sok felé és nem is sok nyelvtől az egy felé, hanem egy viszonylag nem nagyszámu nyelvtől a soknyelvüség felé, majd pedig az egységes nemzetközi nyelv felé halad. Igy fest a nyelvfejlődés képe, ha a nyelvek történetét az illető nyelveken beszélő népek történetével kapcsolatban vizsgáljuk.

/Voproszü jazükoznanija, 1952/1. 65-79.l./

J e g y z e t e k :

1. I. SZTÁLIN, Markszizm i voproszü jazükoznanija /A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései/, Goszpolitizdat 1951, 33.l. /Magyarul: SZTÁLIN, Marxizmus és nyelvtudomány. A nyelvtudomány néhány kérdéséhez. Szikra 1950, 31.l. A továbbiak során a szövegben előforduló idézeteket ezekből a kiadásokból vettük./

2. I. SZTÁLIN, id.m. Oroszul: 22.l. Magyarul: 21.l.

3. F. Engel'sz Proiszhozsdenie szem'i, csasztnoj szobsztvennoszti i goszudarsztva /A család, a magántulajdon és az állam eredete/, Goszpolitizdat 1949, 93.l. /Magyarul: MARX-ENGELS, Válogatott müvek, Szikra 1949, 2. kötet, 244.l./

4. Ua. Oroszul: 96.l. Magyarul: 246.l.

5. Ua. Oroszul: 97.l. Magyarul: 246.l.

6. Ua. Oroszul: 93.l. Magyarul: 244.l.

7. Ua. Oroszul: 93.l. Magyarul: 242.l.

8. Ua. Oroszul: 98.l. Magyarul: 247-248.l.

9. Lásd pl. prof. F.P. FILIN, Protiv zasztoja, za razvitie szovetszkogo jazükoznanija /A tespedés ellen, a szovjet nyelvtudomány fellendüléséért/, Pravda, 1950. május 30.; prof. N.Sz. CSEMODANOV, Puti razvitija szovetszkogo jazükoznanija /A szovjet nyelvtudomány fejlődésének utjai/, Pravda, 1950. május 23. /Magyar forditásuk megjelent: A szovjet nyelvtudomány kérdései. Marr-vita. Szikra 1950./

10. F. ENGELS, id.m. Oroszul: 98-99.l. Magyarul: 248.l.

11. Ua. Oroszul: 103.l. Magyarul: 252.l.

12. P. Engel'sz, Frankszkij gyialekt /A frank dialektus/, Partizdat CK BKP/b/, 1935, 101. l. /Kiemelés tőlem. - T.S./

13. Uo. /a frank és az északi germán nyelvjárásokról van szó. - T.S./

14. I. SZTÁLIN, id.m. Oroszul: 53.l. Magyarul: melléklet 9.l.

15. Ua. Oroszul: 29.l. Magyarul: 27.l.

16. Ua. Oroszul: 30.l. Magyarul: 27.l.

17. I.I.MESCSANINOV, Za tvorcseszkoe razvitie naszledija akademika N.Ja. Marra /N.J. Marr akadémikus örökségének továbbfejlesztéséért/ Pravda, 1950. május 16. /Magyar forditása: A szovjet nyelvtudomány kérdései. Marr-vita. Szikra 1950./

18. I. SZTÁLIN, id.m. Oroszul: 10.l. Magyarul: 10.l.

19. Ua. Oroszul: 53.l. Magyarul: melléklet 9.l.

20. Uo.

21. Erről lásd Arn. CSIKOBAVA, Obscsee jazükoznanie /Általános nyelvészet/, Tbiliszi, 1946, 1. kötet /3. kiadás/, 214.l. /gruz nyelven/.

22. Lásd I.I. MESCSANYINOV, Novoe ucsenie o jazüke /Uj nyelvelmélet/, 1945, 5-6.l.; uö. Za tvorcseszkoe razvitie naszledija akademika N.Ja. Marra /N.J. Marr akadémikus örökségének továbbfejlesztéséért/, Pravda, 1950. május 16.

23. I. SZTÁLIN, id.m. Oroszul: 33. és 34.l. Magyarul: 31.l.

24. Ua. Oroszul: 27.l. Magyarul: 25.l.

25. Ua. Oroszul: 26.l. Magyarul: 24.l.

26. F. Engel'sz, Proiszhozsdenie szem'i, csasztnoj szobsztvennoszti i goszudarsztva /A család, a magántulajdon és az állam eredete/, Goszpolitizdat 1949, 100.l. /Magyarul: MARX-ENGELS, Válogatott müvek, Szikra 1949. 2. kötet, 249-250.l./

27. Ua. Oroszul: 176.l. Magyarul: 314.l.

28. I. SZTÁLIN, id.m. Oroszul: 44.l. Magyarul: melléklet 2.l.

29. Lehetséges egy másik eset is, midőn valamely nép államának széthullásakor a nyelvjárások már felőrlődtek. Komoly jelentőségü az a körülmény is, hogy a felbomló nép részei államuk széthullásakor bizonyos mértékig már egységes irásbeliséget és egészen fejlett irodalmi nyelvet alkotnak maguknak, ami fenntarthatja a nép széthulló részeinek nyelvi egységét. Igy pl. ha a mongolok állami széthullása a XIII. sz. végén a mongol nép egységes nyelvének csődjét és e nyelv nyelvjárásainak feltámadását okozta, amelyek a mongol nyelvcsoport önálló nyelveivé fejlődtek /a tulajdonképpeni mongol /halha/, a burját, az oirat és a mogol Afganisztánban, továbbá a monguor és a dahur/, akkor ez azzal magyarázható, hogy a mongol nyelvjárások még nem morzsolódtak fel egészen a mongol nép egységes nyelvében. Viszont a tulajdonképpeni mongol állami területnek külső- és belső-Mongóliára való szétszakadása /XVI. sz./ miatt a tulajdonképpeni mongol nyelv nem szünt meg, mert nyelvjárásai addigra bizonyos fokig már felőrlődtek; ezenkivül addigra a tulajdonképpeni mongolok teljesen fejlett irodalmi nyelvet teremtettek maguknak, amely mind külső-, mind belső-Mongolia mongoljait szolgálta és fenntartotta ismeretes nyelvi egységüket.

Ezért nem kell minden egyes esetben feltételezni, hogy ha egy nép államilag széthullik, akkor egységes nyelve is elpusztul. Emlékezzünk I.V. SZTÁLIN szavaira, aki olyan nyelvek csődjéről beszél, amelyeknek a nyelvjárásai még nem őrlődtek fel az egységes nyelvben, de a felőrlődés még nem jelenti azt, hogy általában el is tünnek. /A "Voproszü jazükoznanija" szerkesztőségének megjegyzése./

30. Nyilván ez a körülmény magyarázza azt a tényt is, hogy az angol nyelv az egymástól elszigetelt Angliában és Egyesült Államokban oly sok évszázad leforgása után is csak igen jelentéktelen eltéréseket mutat.

31. I. SZTÁLIN, id.m. Oroszul: 53.l. Magyarul: melléklet 9.l.

32. F. Engel'sz, Proiszhozsdenie szem'i, csasztnoj szobsztvennoszti i goszudarsztva /A család, a magántulajdon és az állam eredete/, Goszpolitizdat 1949, 89.l. /Magyarul: MARX-ENGELS, Válogatott müvek, Szikra 1949, 2. kötet, 240.l./

33. Ua. Oroszul: 103.l. Magyarul: 252.l.

34. Ua. Oroszul: 110.l. Magyarul: 258.l.

35. Ua. Oroszul: 107.l. Magyarul: 255.l.

36. I. SZTÁLIN, Nacional'nüj voprosz i leninizm /Nemzeti kérdés és leninizmus/, Szocsinenija /Müvei/, 11. kötet, 348.l. /Magyarul: SZTÁLIN müvei, Szikra 1950, 11. kötet, 379-380.l./